

**Нутқи тўлиқ ривожланмаган мактабгача ёшдаги болаларни ёзма
нутққа тайёргарлигини шакллантириш муаммолари.**

Махмудова Мадинахон

Қўқон Давлат Педагогика Институтини

Махсус педагогика кафедраси

в/б доценти

Махмудов Хуришод

Махсус педагогика кафедраси

ўқитувчиси

Резюме: В статье рассматривается проблемы формирования подготовки к письменному речи детей дошкольного возраста с недостаткой развития речи, а также проанализируется научно исследовательские работы учёных России.

Основные понятия: подготовка, письменность и чтение, письменная речь, грамматика, психологические операции, проблема, недостаточно развитая речь, способность.

Ўқиш ва ёзувни тадқиқ этиш, болаларни хат-саводни эгаллашга тайёрлаш жараёнига бир қатор фундаментал тадқиқотлар бағишланган. Турли фанлар нуқтаи назаридан мазкур саволларни таҳлил этар эканмиз, ёзма нутқни эгаллаш жараёни учун зарурий психофизиологик компонентларни ажратиб кўрсатамиз, ўз навбатида улар “ёзишни ўзлаштиришнинг лаёқати” (Р.Е.Левина, И.Н.Садовникова, Е.А.Логинова, Е.Н.Российская), “болаларни хат-саводга ўргатишни бошлаш учун имконият” (Л.Ф.Спирова, Р.И.Шуйфер), “таълимий кўникмаларни ўзлаштириш учун имконият” (Д.Н.Исаев) сифатида талқин этилади.

Ўқиш ва ёзиш жараёнларининг нормал кечиши учун зарур анализаторлар тизимларининг марказий ва периферик қисмларини тўлақонли фаолияти ва ўзаро мутаносибликдаги иши, кўриш ва моторик функцияларнинг ижобий ҳолати, ўз нутқини англаш ва уни эгаллаш лаёқати, диққат, хотира, тафаккур ва унинг турли операцияларининг етарли даражада шаклланганлиги, боланинг эмоционал-шахсий етуқлиги муҳим аҳамият касб этади. Санаб ўтилган психофизиологик компонентлар ёзма нутқни эгаллаш учун зарур бўлган лаёқат сифатида талқин этилади, уларнинг ривожланишида кузатилиши мумкин бўлган бузилиш ёзма ва оғзаки нутқни эгаллашда қийинчиликлар вужудга келишига сабаб бўлади.

Ҳозирги кунда, ёзма нутқни эгаллаш билан боғлиқ муаммоларни комплексли тарзда фанлараро алоқаларга таянган ҳолда ўрганувчи тадқиқотларга эҳтиёж сезилмоқда.

Бир қанча биологик ва ижтимоий омилларнинг ноҳуш таъсири туфайли ривожланишида у ёки бу нуксонлари бўлган болаларнинг сони кўпайиб бормоқда. Аксарият ҳолларда мактабгача тарбия ёшидаги болаларда нутқий бузилишнинг нутқнинг тўлиқ ривожланмаганлиги (НТР) шаклидаги нуксони яққол кўзга ташланмоқда.

Кўплаб тадқиқотлар нутқи тўлиқ ривожланмаганлиги кузатиловчи болаларнинг психофизиологик функциялари ҳақида маълумотлар беради. Уларга кўра, нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси берилган мактабгача тарбия ёшидаги болаларнинг аксариятида оғзаки-нутқий хотиранинг бузилиши, ритмик структураларни акс эттириш ва фонематик идрок қилиш қобилиятининг издан чиққанлиги кузатилади (Р.А.Белова-Давид, В.К.Орфинская, Н.Н.Траугот, Т.А.Фотекова), кўриш гнозисининг ҳамда кўриш-фазовий ахборотни қайта ишлаш даражасининг пастлиги (Т.А.Фотекова, Т.В.Ахутина), маълум маънодаги кам ҳаракатлилиқ (В.К.Орфинская, Н.Н.Трауготт, В.И.Селиверстов, Т.Б.Филичева, Г.Ф.Черкина,

Т.А.Фотекова) қайд этилади, нутқнинг тизимли, яъни унинг барча компонентларини қамраб олувчи томонларининг бузилиши (Р.Е.Левина, Г.А.Каше, Н.А.Никашина, И.К.Колповская, Т.Б.Филичева, Г.Ф.Черкина), оғир шаклларида эса ақлий заифлик кўринишлари ҳам кузатилиб (В.И.Селиверстов), хулқ-атворнинг эмоционал-шахсий ўзига хосликлари (Е.М.Мастюкова) намоён бўлади.

Шундай қилиб, бир қатор муаллифларнинг тадқиқотлари шундан далолат берадики, нутқнинг тўлиқ ривожланмаганлиги кузатилувчи болаларда оғзаки ва ёзма нутқнинг ривожланиши учун лаёқатларнинг бузилиши аниқланади. Айни пайта нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси қўйилган мактабгача тарбия ёшидаги болаларнинг ёзма нутқни эгаллашга нисбатан умумий комплексли тайёргарлигини ўрганиш муаммоси ҳали очик қолмоқда.

Нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси қўйилган мактабгача тарбия ёшидаги болаларнинг ёзма ва оғзаки нутқидаги дислексия, дисграфия, дизорфография ҳолатлари уларда мактабгача тарбия ёшида ёзма нутқни эгаллаш учун зарур лаёқатни шакллантириш, коррекция қилиш ҳамда ривожлантиришга қаратилган ишларни ташкил этишга эҳтиёж туғдиради. Айни пайтда нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси қўйилган болаларда нутқидаги фонетик-фонематик ҳамда лексик-грамматик бузилишларнинг табиати билан боғлиқ масала ҳал этилган бўлсада, логопедиянинг назарияси ва амалиётида бундай болаларни ёзма нутқни эгаллашга комплексли тайёрлаш билан боғлиқ муаммо ҳали ўз ечимини топгани йўқ. Мазкур ҳолат нутқи тўлиқ ривожланмаганлик ташхиси қўйилган мактабгача тарбия ёшидаги болаларни мактабда таълим олиши ва хусусан, ёзма нутқни эгаллашга тайёрлаш амалиёти юзасидан умумий тавсиялар шаклланмаганига сабаб бўлди.

Ушбу сабабга кўра, мактабгача тарбия ёшидаги нутқи тўлиқ ривожланмаганлик болаларни оғзаки ва ёзма нутқни эгаллашга тайёрлаш, ҳамда нутқий бузилишнинг турли кўринишларига эга болаларнинг ёзма

нутқни эгаллашга бўлган лаёқатини ўрганиш ва ривожлантириш борасидаги илмий асосланган тадқиқотларнинг етарли эмаслиги мазкур мавзунинг долзарблигини белгилайди.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, орфографик нуқтаи назардан тўғри ёзма нутқга эга бўлиш новербал психик функциялар ва жараёнларнинг зарур даражада ривожланишига боғлиқ бўлади.

Адабиётлар

1. Sobirkhonovna, Mahmudova Madina. "THE IMPORTANCE OF THE USE OF PROJECT TECHNOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF PROFESSIONAL COMPETENCIES OF STUDENTS IN THE PROCESS OF INDEPENDENT LEARNING." *EURASIAN EDUCATION, SCIENCE AND INNOVATION* (2020): 29.
2. Maxmudova, M. S. "Logopediya.
3. Sobirxonovna, Maxmudova Madinaxon. "GENEALOGY OF SCHOLARS AFTER THE 15TH CENTURY IN THE STUDY OF SPEECH DEFICIT." *Confrencea* 11.11 (2023): 21-25.
4. Sobirxonovna, Maxmudova Madinaxon. "The genealogy of thoughts of the manifestations of ancient antiquity in the study of the speech deficit of dıslaliya." *Confrencea* 11.11 (2023): 17-20.
5. Shukhratovich, Makhmudov Khurshid. "Importance of didactic games in speech development of mentally retarded children." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.11 (2022): 20-23.
6. Shuxratovich, Maxmudov Xurshid. "Socio-Psychological Of Children With Speech Impairment Adaptation Features." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 243-248.

7. Mansurjonovich, J. M. (2023). Designing an electronic didactic environment to ensure interdisciplinary integration in the teaching of " Informatics and information technologies" during professional education. *Confrencea*, 11(11), 78-82.
8. Erkaboyeva, N. Sh, and Akbarov Sardorjan Sadiqjan Ugli. "Nclusive education and inclusive society." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.11 (2022): 10-14.
9. Mansurjonovich, J. M., & Davronovich, A. D. (2023). INTERDISCIPLINARY INTEGRATION IS AN IMPORTANT PART OF DEVELOPING THE PROFESSIONAL TRAINING OF STUDENTS. *Open Access Repository*, 9(1), 93-101.
10. Melikyzievich, S. I., Turdalievich, M. I., Shukurovich, M. S., & Mansurovich, Z. M. (2022). THE METHOD OF REFERENCE TESTS FOR THE DIAGNOSIS OF DIGITAL DEVICES. *International Journal of Early Childhood Special Education*, 14(7).
11. Sobirkhonovna, Makhmudova Madinakhan, and Goyipova Nodira. "Theoretical aspects of the development of academic mobility of future speech therapists in dual education." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.12 (2022): 148-154.
12. Raximovna, Teshaboeva Feruza. "METHODICAL CLUSTER-AS AN INNOVATIVE MECHANISMS TO INCREASE THE EFFICIENCY OF HIGHER EDUCATION." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 100-106.
13. Rakhimovna, Teshaboeva Feruza. "IMPROVING THE EFFECTIVENESS OF TEACHING THE MODULE" SPECIAL METHODS OF TEACHING THE MOTHER TONGUE" IN HIGHER EDUCATION AS A PEDAGOGICAL, METHODOLOGICAL PROBLEM."
14. Тешабоева, Ф. Р. "ТЕХНОЛОГИИ ПОВЫШЕНИЯ ЭФФЕКТИВНОСТИ ПРЕПОДАВАНИЯ МОДУЛЯ «СПЕЦИАЛЬНАЯ МЕТОДИКА

ПРЕПОДАВАНИЯ РОДНОГО И РУССКОГО ЯЗЫКА» В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ." Образование. Наука. Культура: традиции и современность. 2022.

15. Sodiqovna, Rakhimova Khurshidahon. "USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES IN THE FORMATION OF SPEECH SKILLS IN CHILDREN WITH HEARING DISABILITIES." Euro-Asia Conferences. Vol. 1. No. 1. 2021.

16. Yuldashevna, Ayupova Mukarramxon, and Rakhimova Khurshidahon Sodiqovna. "CORRECTION-PEDAGOGICAL WORK SYSTEM OF PREPARATION OF CHILDREN FOR INDEPENDENT ACTIVITY AFTER COCHLEAR IMPLANTATION." Archive of Conferences. Vol. 10. No. 1. 2020.

17. Sodiqovna, Rakhimova Khurshidahon, and Kadyrova Mahzuna Shamshidinovna. "DEVELOPING HEARING PERCEPTION IN HEARING-IMPAIRED CHILDREN OF PRESCHOOL AGE." (2021).

18. Rakhimovna, Teshaboyeva Feruza. "DIDACTIC AND MOTIVATIONAL OPPORTUNITIES FOR TEACHING IN HIGHER EDUCATION ON THE BASIS OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES." (2021).

19. Sadikovna, Rakhimova Khurshidakhon, et al. "ESHITISHIDA NUQSONI BO'LGAN BOLALARNING TASNIFI VA TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI." *Conference Zone*. 2023.

20. Sadikovna, Rakhimova Khurshidakhon. "Features of cochlear implantation rehabilitation." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 11.1 (2023): 333-336.

21. O'ghiloy, Rakhimova Khurshidakhon Sadikovna Kurbanuva. "CHILDREN WITH LOCAL MOVEMENT DEFECTS." *Confrencea* 11.11 (2023): 226-230.

22. Shuxratovich, Maxmudov Xurshid. "SOCIO-PSYCHOLOGICAL OF CHILDREN WITH SPEECH IMPAIRMENT ADAPTATION FEATURES." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 243-248.

23. Dilbarkhan, Yuldasheva, and Khudoynazarova Nailakhon. "CORRECTIVE WORK CARRIED OUT IN COLLABORATION WITH A SPECIAL SCHOOL DEFECTOLOGIST AND FAMILY." (2021).
24. Хайитов Л. Р., Уктамова Ш. Г. Осознанный выбор школьников с ограниченными умственными возможностями, а также влияние семейной среды, социальной-психологии //Евразийский Союз Ученых. – 2016. – №. 6-3 (27). – С. 50-53.
25. Shahnigor, Rakhimova Khurshidakhon Sadikovna Khomidova. "FORMATION OF KNOWLEDGE, SKILLS AND COMPETENCES IN THE PROCESS OF TRAINING CHILDREN WITH HEARING DEFECTS TO WORK." *Confrencea* 11.11 (2023): 188-192.
26. Jo'rayevich, Yuldashev Sodirjon. "ORGANIZATIONAL AND METHODOLOGICAL WORK NECESSARY FOR THE INTRODUCTION OF INCLUSIVE EDUCATION INTO PRACTICE." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 159-164.
27. Solievna, Mirboboyeva Nodiraxon. "GAME TEACHING TECHNIQUES FOR PRESCHOOL CHILDREN." *Web of Scientist: International Scientific Research Journal* 3.4 (2022): 1260-1262.
28. Shermatovna, Erkaboyeva Nigora, and Akbarov Sardor Sodiqjon O'g'li. "Conditions of inclusive education." *Web of Scientist: International Scientific Research Journal* 3.7 (2022): 1-4.
29. Erkaboeva, Nigora Shermatovna, and Mukhtorova Maftuna Bakhromovna. "A MODERN APPROACH TO THE FORMATION OF PROFESSIONAL COMPETENCE IN FUTURE DEFECTOLOGISTS." *Galaxy International Interdisciplinary Research Journal* 10.12 (2022): 1723-1725.
30. Khatamjon, Islamjon, and Haydarov Islamjon Khatamjon Ugli. "Mechanisms to increase the efficiency of scientific education in the system of special education the

mechanism of increasing the efficiency of classes scientific education in the system special images." *Asian Journal of Multidimensional Research* 11.12 (2022): 26-29.

31. Hatamjon o'g'li, Haydarov Islomjon. "TECHNOLOGIES FOR THE FORMATION OF THE SKILL OF CREATIVE THINKING IN WEAK AUDITORY STUDENTS." *INTERNATIONAL JOURNAL OF SOCIAL SCIENCE & INTERDISCIPLINARY RESEARCH* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429 11.11 (2022): 265-271.

32. Oppakhho'jayev, Son Of Khojikhujja Azimjon. "Technologies For Developing Inclusive Readiness Of Families Based On A Competent Approach." *Asian Journal Of Multidimensional Research* Issn: 2278-4853.

33. Ogli, Oppokkhojayev Khojikhujja Azimjon. "METHODS FOR THE FORMATION OF INCLUSIVE CULTURE IN SCHOOLS." *Confrencea* 11.11 (2023): 133-137.

34. Azimjon o'g, Oppoqxo'jayev Xojixujja, and Yigitaliyeva Sarvinoz. "INKLYUZIV TA'LIM SAMARADORLIGINI OSHIRISHDA OILA VA MAKTAB HAMKORLIGINI KUCHAYTIRISH IJTIMOIIY-PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA." *Conference Zone*. 2022.

35. Shavkatjon o'g'li, Nabiye Ravshanjon. "BOSHLANG 'ICH SINF AQLI ZAIF O 'QUVCHILAR NUTQINI O 'STIRISH." *RESEARCH AND EDUCATION* 1.1 (2022): 263-267.